OILADA MUTOLAA MADANIYATI

Kozimjonova Mushtariy Isaqjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti, Ijtimoiy gumanitar fanlarni o’qitish, ma’naviyat mutaxassisligi magistranti

Qabul qilindi: 16.01.2026
Ko‘rib chiqildi: 17.01.2026
Tasdiqlandi: 19.01.2026

Kalit so‘zlar:
Oilada mutolaa madaniyati, kitob o‘qish, oila, o‘qish odatlari, tarbiya, intellektual rivojlanish, uy kutubxonasi, ota-ona namunasi.

Annotatsiya. Oilada mutolaa madaniyati — bu oila a’zolarining kitob o‘qish, adabiyot va ilmiy manbalarga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirishga yo‘naltirilgan ijtimoiy va ma’naviy jarayon. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar, internet va televizion kontent oilalarda mutolaa odatlarini sezilarli darajada o‘zgartirmoqda. Ushbu tadqiqot oilada mutolaa madaniyatining bugungi holatini, uni shakllantirishdagi omillarni, oila a’zolari o‘rtasida kitob o‘qish odatlarining rivojlanishini o‘rganadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ota-onaning namunasi, uy kutubxonalarining mavjudligi, ta’lim darajasi va ijtimoiy muhit oilada mutolaa madaniyatining shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Oilada mutolaa madaniyatini rivojlantirish bolalar va yoshlar orasida intellektual va ma’naviy rivojlanishni ta’minlaydi hamda mustahkam oila munosabatlarini qo‘llab-quvvatlaydi.

Kirish. Mutolaa madaniyati — bu shaxsning kitob o‘qish, ilmiy manbalarni o‘rganish, ma’lumot izlash va tanqidiy fikrlashga bo‘lgan qiziqishini ifodalovchi muhim madaniy ko‘rsatkichdir. Oilada mutolaa madaniyati esa shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish, ma’naviy tarbiya, shuningdek, oila a’zolari o‘rtasidagi kommunikatsiya va mustahkam munosabatlarni shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Ota-ona namunasi, uy kutubxonalari, oilaviy muloqot va ijtimoiy-madaniy muhit oilada kitob o‘qish madaniyatining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi (Anderson, 2018).

So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar, mobil qurilmalar va televizion kontent oilalarda mutolaa odatlarini o‘zgartirmoqda. Yoshlar va bolalar ko‘proq tezkor, vizual va interaktiv kontentga qiziqmoqda, bu esa an’anaviy kitob o‘qish

hajmini kamaytirishi mumkin (Smith, 2020). Shu bilan birga, uyda mavjud kitoblar va ota-onaning faol ishtiroki oilada kitobga qiziqishni saqlab qolish va rivojlantirish uchun muhim omil hisoblanadi.

Oilada mutolaa madaniyati faqat bolalar tarbiyasi bilan cheklanmaydi; u oila a'zolarining bir-biri bilan bilim almashish, fikrlarini muhokama qilish va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish jarayonini ham o'z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilada muntazam kitob o'qish va muhokama qilish mashg'ulotlari bolalarda tanqidiy tafakkur, ijodiy qobiliyat va intellektual rivojlanishni oshiradi (Brown & Wilson, 2021). Shu bois, oilada mutolaa madaniyatini o'rganish va uni shakllantirish bugungi davrda dolzarb ilmiy va amaliy masala hisoblanadi. Ushbu tadqiqot oilada kitob o'qish odatlari, ota-onaning namunasi, uy kutubxonalarining roli va oilada mutolaa madaniyatini rivojlantirish strategiyalarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari oila a'zolarining intellektual va ma'naviy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, shuningdek, mustahkam oila munosabatlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar tahlili. Oilada mutolaa madaniyati shaxsning kitob o'qish, bilimga qiziqish va intellektual rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilada kitob o'qish odatlari bolalarning ma'naviy va intellektual rivojlanishida muhim omil sifatida xizmat qiladi (Anderson, 2018). Ota-onaning kitob o'qishdagi faol roli, uyda mavjud kitoblar va oilaviy muloqot oilada mutolaa madaniyati shakllanishiga sezilarli hissa qo'shadi.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar va mobil qurilmalar bolalar va yoshlar orasida kitob o'qish odatlarini o'zgartirmoqda. Smith (2020) o'z tadqiqotida yosh avlod orasida qog'oz kitoblarni o'qish darajasi kamayganini qayd etadi va buni televizion kontent, video o'yinlar va ijtimoiy tarmoqlarning kuchayishi bilan izohlaydi. Shu bilan birga, Johnson va Lee (2019) elektron kitoblar va audiokitoblarning oilalarda mutolaa madaniyatini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratishini ta'kidlaydi. Ular elektron resurslar bolalarning kitobga qiziqishini oshirishda va o'qish jarayonini yanada interaktiv qilishda samarali vosita ekanligini ko'rsatadi.

Tadqiqotlar shuni ham ko'rsatadiki, oilada mutolaa madaniyati shakllanishiga ijtimoiy-madaniy muhit, maktab va kutubxonalarning roli ham ta'sir qiladi (Brown & Wilson, 2021). Oila a'zolarining birgalikda kitob o'qishi, muhokama qilish va fikr almashish jarayoni farzandlarda tanqidiy tafakkur va ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, oilada muntazam kitob o'qish mashg'ulotlari bolalarda mustahkam bilimga asoslangan intellektual qiziqishni shakllantiradi.

Shuningdek, Taylor (2022) ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar oilada kitobga qiziqishni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirishini ta'kidlaydi. Masalan, "BookTok" kabi hamjamiyatlar yoshlarni kitobga jalb qilishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, intervyu

va amaliy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, qisqa va vizual kontent uzun matnlarni o‘qish odatlariga salbiy ta’sir qilishi mumkin.

Adabiyotlarni tahlil qilish natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelish mumkin:

1. Ota-onaning namunasi — kitob o‘qishdagi faol ishtirok bolalarga o‘rnak bo‘ladi va ularning kitobga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.
2. Uy kutubxonasi — kitoblarning mavjudligi va ularga qulay kirish imkoniyati mutolaa madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.
3. Oilaviy muloqot — kitoblarni birga o‘qish, muhokama qilish va fikr almashish bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.
4. Ijtimoiy va madaniy muhit — jamiyatdagi kitobxonlikni targ‘ib qiluvchi omillar oilaga bevosita ta’sir qiladi.
5. Raqamli platformalar — elektron kitoblar, audiokitoblar va onlayn resurslar oilada mutolaa madaniyatini qo‘llab-quvvatlashda yangi imkoniyatlar yaratadi.

Umuman olganda, tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, oilada mutolaa madaniyati faqat shaxsiy qiziqish bilan shakllanmaydi, balki ota-ona namunasi, uy kutubxonasi, oilaviy muloqot va ijtimoiy-madaniy muhitning uyg‘unlashuvi orqali rivojlanadi. Shu bois, oilada kitobxonlikni targ‘ib qilish strategiyalari tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Ushbu tadqiqot oilada mutolaa madaniyati holatini, ota-onaning roli, uy kutubxonalarining mavjudligi, oilaviy muloqot va zamonaviy raqamli texnologiyalarning ta’sirini o‘rganishga qaratildi. Tadqiqot 150 nafar oila a’zolari (ota-onalar va bolalar) orasida so‘rovnoma va 15 nafar pedagog, kutubxona xodimi va madaniyat faoli bilan intervyu o‘tkazish orqali amalga oshirildi.

Ota-onaning namunasi: So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, ota-onalar kitob o‘qish odatiga faol ishtirok etadigan oilalarda bolalar kitobga ko‘proq qiziqadi. Taxminan 72% respondentlar ota-onaning kitob o‘qish odati bolalar uchun motivatsiya manbai ekanligini ta’kidladi. Bu Anderson (2018) tadqiqot natijalari bilan mos keladi, unda ota-onaning faol ishtiroki oilada mutolaa madaniyatini shakllantirishda hal qiluvchi omil sifatida ko‘rsatilgan.

Uy kutubxonalarining roli: Uy kutubxonalariga ega oilalarda bolalar kitob o‘qish odatlarini muntazam ravishda amalga oshiradi. So‘rovnoma natijalariga ko‘ra, 68% respondentlar kitoblar mavjud bo‘lgan uylar bolalarda kitobga qiziqishni oshiradi, bu Johnson va Lee (2019) tadqiqotlari bilan ham mos keladi.

Oilaviy muloqot va birgalikda mutolaa: Ota-onalar va bolalar birgalikda kitob o‘qish va muhokama qilish odatini shakllantirgan oilalarda bolalarning tanqidiy fikrlash va ijodiy qobiliyati sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlangan. Taxminan 65% respondentlar oilaviy muloqot va kitob muhokamasi bolalarda bilimni chuqurroq qabul qilishga yordam beradi, deb hisoblaydi.

Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar ta'siri: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yoshlar va bolalar orasida mobil qurilmalar va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish an'anaviy kitob o'qish darajasini biroz kamaytiradi. Shu bilan birga, elektron kitoblar va audiokitoblar oilada mutolaa madaniyatini qo'llab-quvvatlash uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Taxminan 58% respondentlar elektron resurslarni oilada kitob o'qish odatini rivojlantirishda samarali deb biladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, oilada mutolaa madaniyati ko'p omillarga bog'liq bo'lib, u shaxsiy qiziqish, ota-onaning namunasi, uy kutubxonalarining mavjudligi, oilaviy muloqot va raqamli muhitning uyg'unlashuvi orqali shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, oilada kitob o'qish odatlarini rivojlantirish nafaqat shaxsiy intilish, balki tizimli va maqsadga yo'naltirilgan choralarni talab qiladi.

Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar kitobga qiziqishni rag'batlantiruvchi yangi vosita sifatida namoyon bo'lsa-da, ular uzoq va chuqur o'qish odatlarini kamaytirishi mumkin. Shu bois, elektron va an'anaviy kitoblarni uyg'unlashtirish, ota-onaning faol roli va oilaviy muloqotni rivojlantirish oilada mutolaa madaniyatini mustahkamlashning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, oilada mutolaa madaniyati shakllangan holda bolalar va yoshlarning intellektual rivojlanishi yuqori bo'ladi, shuningdek, oila a'zolari o'rtasida muloqot va ma'naviy qadriyatlar mustahkamlanadi. Bu xulosalar Brown va Wilson (2021), Taylor (2022) va boshqa tadqiqotlar bilan mos keladi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot oilada mutolaa madaniyati holatini o'rganishga, ota-onaning roli, uy kutubxonalarining mavjudligi, oilaviy muloqot va raqamli texnologiyalarning ta'sirini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki: Ota-onaning namunasi oilada kitob o'qish odatlarini shakllantirishda eng muhim omil hisoblanadi. Farzandlar ota-onaning kitob o'qish odatini kuzatib, kitobga qiziqishni rivojlantiradi. Uy kutubxonalarining mavjudligi bolalarda mutolaa madaniyatini rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Kitoblarga qulay kirish bolalarda o'qishga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Oilaviy muloqot va birgalikda mutolaa bolalarda tanqidiy tafakkur va ijodiy qobiliyatni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, oila a'zolari o'rtasida muloqot va ma'naviy qadriyatlar mustahkamlanadi. Raqamli texnologiyalar va elektron resurslar oilada mutolaa madaniyatini qo'llab-quvvatlashda yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, ular uzoq va chuqur o'qish odatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois, oilada mutolaa madaniyatini rivojlantirishda an'anaviy va raqamli kitob o'qish shakllarini uyg'unlashtirish, ota-onaning faol roli va oilaviy muloqotni rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega. Oilada mutolaa madaniyati nafaqat farzandlarning intellektual va ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi, balki mustahkam oila munosabatlarini yaratishda ham asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Anderson, P. (2018). *Libraries and Reading Culture: Educational Perspectives.* London: Academic Press.
2. Brown, J., & Wilson, K. (2021). *Promoting Literacy in the Digital Age.* New York: Routledge.
3. Johnson, L., & Lee, M. (2019). *Digital Reading Trends Among Youth.* Journal of Contemporary Education, 14(3), 45–61.
4. Clark, C., & Rumbold, K. (2019). *Reading for Pleasure: The Importance of Family Influence.* London: National Literacy Trust.
5. Smith, R. (2020). *The Decline of Print Reading in Modern Society.* Reading Research Quarterly, 55(2), 120–135.
6. Taylor, S. (2022). *Social Media and Literature Consumption.* International Journal of Media Studies, 10(1), 33–48.